

Лілія Полуніна,

старший викладач кафедри
фінансових розслідувань факультету
підготовки, перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників податкової міліції
Університету державної фіскальної служби України

ВИСУНЕННЯ ВЕРСІЙ ТА ПЛАНУВАННЯ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБИРАННЯ З МЕТОЮ ВИКОРИСТАННЯ АБО ВИКОРИСТАННЯ ВІДОМОСТЕЙ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ КОМЕРЦІЙНУ АБО БАНКІВСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

Досліджено питання організації розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці на початковому етапі. Узагальнено криміналістичні рекомендації щодо аналізу криміналістично значущої інформації, висунення криміналістичних версій, планування розслідування.

Ключові слова: організація розслідування злочину, початковий етап розслідування, висунення версій, планування розслідування, комерційна таємниця, банківська таємниця.

Полуніна Л.

Выдвижение версий и планирование на первоначальном этапе расследования незаконного сбора с целью использования или использования сведений, что представляют коммерческую или банковскую тайну

Исследованы вопросы организации расследования незаконного собирания и разглашения коммерческой или банковской тайны на начальном этапе. Обобщены криминалистические рекомендации по анализу криминалистически значимой информации, выдвижении криминалистических версий, планировании расследования.

Ключевые слова: организация расследования преступления, начальный этап расследования, выдвижение версий, планирование расследования, коммерческая тайна, банковская тайна.

Polunina L.

Determining versions and planning at the initial stage of investigating independent collection with the aim of use or use of information provided by commercial or banking secret.

The article examines the issues of organizing the investigation of illegal gathering and disclosure of commercial or banking secrets at the initial stage. Generalized forensic recommendations on the analysis of forensically significant information, the advancement of forensic versions, planning an investigation.

Keywords: the organization of the investigation of a crime, the initial stage of the investigation, the nomination of versions, the planning of an investigation, trade secrets, bank secrecy.

Постановка проблеми. Кримінальний кодекс України у ст. 232 передбачає відповідальність за умисне розголошення комерційної або банківської таємниці без згоди її власника особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною або службовою діяльністю, якщо воно вчинене з корисливих чи інших особистих мотивів і завдало істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності.

Успішне розслідування таких протиправних дій напряму залежить від вміння слідчого процесуально і тактично правильно розпочати кримінальне провадження, спланувати розслідування та висунути найбільш ймовірні у певній слідчій ситуації криміналістичні версії щодо особи, яка вчинила правопорушення, способу та засобів його вчинення, інших обставин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми початкового етапу розслідування розголошення комерційної або банківської таємниці вже були предметом розгляду науковців, зокрема А. А. Івахова [1], Р. Н. Белінського [2], В. М. Івашенка [3], І. С. Сербіна [4], І. Б. Ткачука [5], А. А. Топоркова [6], О. В. Курмана [7]. Однак питання початку кримінального провадження, його планування, висунення версій про незаконне збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці у зазначених публікаціях розглядалися поверхнево, інколи з використанням кримінального процесуального законодавства, яке на сьогодні втратило чинність, або законодавства зарубіжних країн.

Постановка завдання. Метою публікації є узагальнення криміналістичних рекомендацій щодо початку кримінального провадження, його планування, висунення версій про незаконне збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці.

Виклад основного матеріалу. Початок досудового розслідування є актом застосування права, який здійснюється у формі внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що відкриває загальну юридичну можливість проведення усіх без винятку слідчих (розшукових) дій та застосування за наявності для того відповідних підстав заходів забезпечення кримінального провадження.

Ст. 214 КПК України передбачає, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування.

Сутність цієї стадії полягає у тому, що слідчий або прокурор, виявивши в події, про яку їм стало відомо, ознаки кримінального правопорушення, приймають рішення розпочати кримінальне провадження.

Початок кримінального провадження є правовою підставою для проведення слідчих (розшукових) дій і застосування передбачених законом заходів забезпечення кримінального провадження. Ці дії та заходи закон пов'язує з конкретним кримінальним провадженням. На стадії початку кримінального провадження не тільки вживають заходів щодо встановлення підозрюваної у вчиненні злочину особи, а й запобігають у зв'язку із застосуванням заходів процесуального примусу можливості продовження нею злочинної діяльності [8, с. 199–205].

Проаналізована нами слідча практика свідчить про те, що стадія початку кримінального провадження має особливе значення, бо від того, наскільки правильно будуть оцінені первинні матеріали, одержані в ході перевірочних дій, залежить успіх подальшого досудового розслідування кримінального правопорушення.

Кримінальні провадження за фактами незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю або банківську таємницю, а також розголошення комерційної або банківської таємниці здебільшого розпочинаються за заявами або повідомленнями представників суб'єктів господарювання – керівників підприємств, установ, організацій, представників служб або підрозділів безпеки юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, членів експертних комісій із захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання, зокрема, керівників і спеціалістів структурних підрозділів юридичної особи та інших осіб. Рідше підставами для початку кримінального провадження можуть слугувати повідомлення, опубліковані в пресі.

У кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю або банківську таємницю, а також розголошення комерційної або банківської таємниці, відповідно до вимог, закріплених у ст. 216 КПК України, досудове розслідування здійснюється слідчими органами Національної поліції України.

Відповідно до ст. 92 КПК України обов'язок доказування обставин вчиненого кримінального правопорушення покладається на слідчого, прокурора.

Згідно ст. 91 КПК України до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні при розслідуванні зазначеної категорії злочинів, відносяться:

- 1) наявність факту вчинення незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю або банківську таємницю, а також розголошення комерційної або банківської таємниці;
- 2) час, місце вчинення злочину; яким способом він вчинений;
- 3) встановлення особи-злочинця і предмета його безпосереднього замаху;
- 4) вид і розмір шкоди, злочинними діями підозрюваної особи юридичній особі підприємцеві або фізичній особі, який є власником комерційної або банківської таємниці тощо.

Під час досудового розслідування фактів вчинення незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю або банківську таємницю, а також розголошення комерційної або банківської таємниці, алгоритм дій слідчого у загальному вигляді передбачає вжиття таких заходів:

- 1) перевірка заяви юридичної чи фізичної особи, чий інтерес порушені у зв'язку з незаконним отриманням і розголошенням відомостей, що становлять комерційну таємницю;
- 2) детальний допит фізичної або представника юридичної особи, потерпілої організації з вказуванням на сутність зібраних відомостей, що складають комерційну таємницю, з метою встановити, яким чином вони зібрані, ким, коли і за яких обставин;

3) підтвердження, що отримані від власника суб'єкта господарської діяльності, зібрані відомості містять комерційну таємницю, адже склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються самостійно її власником або керівником підприємства з дотриманням вимог чинного законодавства;

4) визначення кола правових, організаційних, технічних й інших заходів, вжитих власником комерційної таємниці щодо забезпечення її збереженості;

5) встановлення обставин, можливих наслідків, що могли настати у результаті розголошення такого роду інформації;

6) допит осіб, у віданні або зберіганні яких знаходилися документи, які містять відомості, що складають комерційну таємницю, у тому числі у випадку викрадення документів;

7) витребування списку документів, що складають комерційну таємницю підприємства;

8) витребування статуту підприємства, організації;

9) здійснення аналізу трудових договорів працівників суб'єктів господарювання, які розголосили комерційну таємницю, зі встановленням конкретних порушень ними розділів і пунктів, викладених в договорах, що стосуються службових обов'язків;

10) у випадку розголошення комерційної таємниці необхідним є доказування наявності корисливих або інших особистих мотивів діянь суб'єкта злочину, у чому вони конкретно виражаються, встановлення наслідків, що можуть виникнути при досягненні ними мети;

11) вилучення документів за результатами аудиторських перевірок, якщо мало місце розголошення відомостей, отриманих під час їх проведення;

12) оцінка збитків шляхом проведення документально-бухгалтерської ревізії, документальної або аудиторської перевірки з вирішенням питань бухгалтерського, економічного характеру, а за умов необхідності – й інших питань, пов'язаних із застосуванням знань спеціалістів різного профілю;

13) у необхідних випадках проведення вилучення і додання пакетів документів щодо технології виробництва, винаходів, планів розвитку виробництва, контрактів суб'єкта господарювання тощо;

14) проведення науково-технічної експертизи для визначення ефективності розвитку підприємства, доцільності запровадження винаходу, його економічної вигоди з обґрунтуванням суми реально спричиненого матеріального збитку або упущеної вигоди у результаті розголошення комерційної таємниці;

15) встановлення умов утримання приміщень, в яких проводиться робота та зберігаються в неробочий час документи, які містять відомості, що становлять комерційну таємницю; перевірка благонадійності ділових партнерів суб'єкта господарювання;

16) встановлення наявності результатів перевірки осіб, що приймалися на роботу;

17) ознайомлення з матеріалами службових розслідувань;

18) витребування, вивчення, попереднє дослідження та порівняльний аналіз документів, що містять відомості, які становлять комерційну таємницю;

19) допити заявників, осіб, які здійснювали перевірку підприємства, посадових осіб підприємства, осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та інших осіб.

Успіх досудового розслідування кримінальних проваджень, розпочатих за фактами незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю або банківську таємницю, а також розголошення комерційної або банківської таємниці визначається його правильним плануванням та організацією. У теорії криміналістики під плануванням розслідування розуміється визначення шляхів розслідування злочинів, окреслення обставин, що підлягають з'ясуванню, а також встановлення найбільш доцільної системи слідчих (розшукових) дій і строків їх проведення.

Значення планування розслідування визначається важливістю завдань, які можуть бути вирішені з його допомогою. До завдань планування належать: 1) визначення правильних шляхів розслідування злочинів; 2) забезпечення об'єктивності, повноти, та всебічності розслідування; 3) своєчасне застосування науково-технічних і тактичних прийомів криміналістики з урахуванням особливостей кожного кримінального провадження; 4) забезпечення найбільш ефективного поєднання оперативно-розшукових заходів і слідчих дій під час розслідування злочину; 5) сприяння економії сил і засобів слідчого апарату, швидкість розслідування тощо.

Під час розслідування злочинів у сфері господарської діяльності, як і інших злочинів, прийнято розрізняти такі види планування: а) просте планування; б) планування за епізодами; в) планування при розслідуванні групою слідчих (бригадою). Кожний із зазначених видів планування відрізняється метою, обсягом, внутрішньою структурою, методами реалізації дій, що входять до системи плану.

Наукове та практичне уявлення про планування розслідування передбачає з'ясування поняття і ролі версії як елемента, що визначає не тільки планування, а й, певною мірою, організацію розслідування злочину загалом. Поняття версії, незважаючи на різні підходи до з'ясування її сутності, зводиться до визначення її як обґрунтованого припущення про подію злочину й осіб, які його вчинили.

Необхідно зауважити, що в процесі розслідування версія тісно пов'язана з плануванням. Роль версії стосовно плану розслідування можна назвати визначальною, оскільки версія є тим напрямом розслідування, що зумовлює побудову в плані комплексу слідчих, розшукових, організаційних заходів, здійснюваних з метою її перевірки. Проте визначальна роль версії не означає її відокремленості від планування. Побудова версій і планування настільки тісно взаємопов'язані, що самостійне їх існування неможливе [9, с. 24].

Здійснений нами аналіз публікацій з цієї проблематики свідчить про намагання деяких науковців виділяти типові криміналістичні завдання щодо двох основних етапів розслідування конкретного злочину – початкового та наступного [10, с. 113–120].

Під час розслідування незаконного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, а також розголошення комерційної таємниці, постановка криміналістичних завдань на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення, спрямована на досягнення головної мети вказаного етапу – встановлення основних обставин події злочину та особи підозрюваного. Зазначені завдання можуть бути розділені на дві основні групи:

1) завдання організаційно-управлінського характеру, що забезпечують відповідні умови для постановки й вирішення другої групи завдань, зокрема: а) з'ясування й оцінка слідчої ситуації, що склалася на початку кримінального провадження; б) визначення джерел доказової інформації про обставини розслідуваної події; в) вибір форми і прийомів взаємодії з органами і службами, які здійснюють оперативно-розшукову роботу; г) визначення напряму розслідування злочину і складання плану дій тощо;

2) завдання розшукового й тактичного характеру, безпосередньо спрямовані на встановлення обставин розслідуваної події: а) одержання відомостей про спосіб, обстановку й інші обставини події, що дозволяє орієнтуватися у її змісті й характері; б) одержання й аналіз інформації про злочинця та його спільників, що дозволяє висунути обґрунтовані версії щодо особи злочинця тощо; в) встановлення даних про предмет посягання злочинця тощо.

На нашу думку, алгоритм слідчої діяльності під час розслідування злочинів, зокрема незаконного збирання та розголошення комерційної таємниці, доцільно будувати за такою схемою: 1) оцінка вихідної слідчої ситуації; 2) постановка одного або декількох тактичних завдань; 3) розроблення версій за обставинами, які входять до змісту відповідного завдання; 4) прийняття рішення про способи перевірки висунутих версій і засоби виконання поставлених завдань.

Висунення версій завжди зумовлено видом злочину, способами його вчинення і головним чином тією криміналістично значимою інформацією, яка надходить на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення.

Процес планування розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної таємниці передбачає вмиле поєднання слідчих дій з оперативно-розшуковими заходами, координацію слідчої та оперативно-розшукової діяльності, розроблення і проведення тактичних операцій відповідно до сформованої у певний момент слідчої ситуації з урахуванням відомостей про елементи криміналістичної характеристики такого виду злочину.

Для планування розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної таємниці характерним є те, що зазвичай на початковому етапі такого розслідування вихідна інформація визначається обмеженістю, фрагментарністю щодо події злочину, особи злочинця, способу вчинення правопорушення та інших істотних обставин.

Необхідно зазначити, що в основі планування розслідування злочинного порушення комерційної таємниці знаходиться формування версій.

Загальними версіями про характер події, що відбулася, під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної таємниці є наступні:

1) мають місце ознаки злочинного збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, або розголошення комерційної таємниці;

2) наявне свідомо неправдиве повідомлення або неправдиві показання про вчинення незаконного збирання або розголошення комерційної таємниці, зокрема з метою компрометації конкретного конкурента тощо;

3) ознаки незаконного збирання та розголошення комерційної таємниці відсутні та має місце інший злочин або правопорушення.

Типовими версіями щодо способу незаконного отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю суб'єкта господарювання, є такі:

- 1) відомості, отримані шляхом викрадення документів, що містять комерційну таємницю;
- 2) відомості, отримані шляхом перехоплення інформації, яка циркулює в технічних засобах і приміщеннях;
- 3) відомості, придбані у кримінальних елементів, які спеціалізуються на їх незаконному отриманні;
- 4) відомості, викрадені помилково (умисел був спрямований на викрадення безпосередньо їх носія, зокрема ноутбука, портфеля тощо, і зловмисник не знав про наявність у них відомостей, що становлять комерційну таємницю суб'єкта господарської діяльності);
- 5) відомості, отримані шляхом проведення незаконних оперативно-розшукових та розвідувальних заходів тощо.

Типовими версіями щодо мети незаконного отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, є такі:

- 1) відомості, що становлять комерційну таємницю, викрадені для вдосконалення виробничої та комерційної діяльності організації (підвищення конкурентоспроможності продукції й ефективності виробництва, вибору оптимальної стратегії збуту товарів і торговельних переговорів);
- 2) відомості, викрадені з метою завдання шкоди організації-конкуренту (протидії збуту продукції, порушення виробничих і торгових зв'язків організації; зриву торгових переговорів і укладення угод; зниження інвестиційних можливостей організації, підготовки і поширення дезінформаційних матеріалів тощо);
- 3) відомості, викрадені з метою отримання матеріальної винагороди за їх повернення;
- 4) відомості, викрадені з мотивів помсти за неналежне ставлення (до конкретного працівника або групи працівників) без мети отримання матеріальної винагороди або передання їх організації-конкуренту тощо.

Типовими версіями щодо суб'єкта незаконного збирання або розголошення комерційної таємниці можуть бути такі:

- 1) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю суб'єкта господарської діяльності вчинене: а) представниками (агентами) вітчизняних фірм-конкурентів; б) представниками вітчизняних підприємств, які спеціалізуються на оцінці економічного стану суб'єктів господарської діяльності (зокрема аудиторських, консалтингових компаній); в) представниками вітчизняних охоронних організацій; г) представниками служб безпеки вітчизняних підприємств, організацій, банків; д) злочинними елементами, які спеціалізуються на незаконному збиранні та використанні відомостей, що становлять комерційну таємницю тощо;

2) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю суб'єкта господарської діяльності, вчинене представниками (агентами) за завданням: а) іноземної розвідувальної організації; б) іноземного державного підприємства; в) іноземної установи або банку;

3) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства, вчинене представниками приватної іноземної фірми: а) спеціально створеної зарубіжними спецслужбами з метою збирання розвідувальної інформації; б) незалежної фірми, яка виконує договори з розвідувальними й іншими державними відомствами на предмет виявлення і добування конфіденційної інформації економічного характеру; в) міжнародної фірми, створеної з метою недобросовісної конкуренції тощо;

4) розголошення комерційної таємниці суб'єкта господарювання вчинене: а) «ображеним» працівником (або працівниками); б) агентом (агентами) вітчизняних та іноземних суб'єктів господарської діяльності, які діють за завданням конкурентів; в) агентом (агентами) спецслужб, «запровадженим» на фірму у якості співробітника; г) контрагентом (контрагентами), представником (представниками) інших суб'єктів господарської діяльності, які ознайомлені з відомостями, що складають комерційну таємницю даного підприємства, внаслідок існування договірних відносин між компаніями; д) представником (представниками) правоохоронних органів державних структур та іншими суб'єктами тощо.

Висновки. Робота, пов'язана з висуненням версій, плануванням розслідування, проведенням першочергових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів не знімає зі слідчого обов'язків організаційного характеру. Вони полягають у раціональному розподілі обов'язків під час розслідування злочину, забезпеченні погодженості (координації) дій органів і осіб, які беруть участь у розслідуванні, належному регулюванні такого розслідування, ефективному застосуванні прийомів і засобів, які сприяють досягненню мети розслідування.

Список використаних джерел

1. Івахов А. А. Проблемні питання у розслідуванні кримінальних справ про розголошення державної таємниці та шляхи їх вирішення в умовах реформування кримінальної юстиції України. Питання удосконалення діяльності органів дізнання та досудового слідства в умовах реформування кримінальної юстиції України : матер. наук.-практ. конф. (Харків, 30 трав. 2008 р.) / А. А. Івахов; Ін-т підготовки юрид. кадрів для Служби безпеки України. – Харків, 2008. – С. 113–117.
2. Белинский Р. Н. Использование непроцессуальной информации по уголовным делам о незаконном получении и разглашении сведений, составляющих коммерческую тайну (досудебное производство): автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Р. Н. Белинский. – М., 2008. – 25 с.
3. Іващенко В. М. Окремі положення методики розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної таємниці / В. М. Іващенко // Право і суспільство. – 2006. – № 2. – С. 50–58.
4. Сербин И. С. Незаконное собирание сведений, составляющих коммерческую тайну: характеристика личности преступника. Розыск: сб. науч. стат. / И. С. Сербин. – Саратов : СЮИ МВД России, 2007. Вып. 1. С. 344–351. – (Сер. «Криминалистика. Экспертиза»).
5. Ткачук И. Б. Коммерческая тайна: организация защиты, расследование посягательств / И. Б. Ткачук. – М.: Изд-во «Щит-М», 2000. – 168 с.
6. Топорков А. А. Криминалистика : учеб. / А. А. Топорков. – М. : Юстиция, 2016. – 544 с.
7. Курман О. В. Відомості, що становлять комерційну таємницю, як предмет злочинного посягання / О. В. Курман // Право і суспільство. – 2015. – № 5.2 (2). – С. 177–181.
8. Назаров В. В. Кримінальний процес України : підруч. / В. В. Назаров, Г. М. Омеляненко. – К.: Юридична думка, 2005. – 548 с.
9. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : моногр. / В. Ю. Шенітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.] ; за ред. В. Ю. Шенітька. – Харків : Право, 2006. – 624 с.
10. Тищенко В. В. Визначення слідчих завдань та напрямків їх вирішення у справах про корисливо-насильницькі злочини. Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті і розслідуванні злочинів : зб. наук. праць / В. В. Тищенко. – Київ.: УАВС, 1996. – 209 с.

References

1. Ivakhov, A. A. (2008) *Problemni pytannya u rozsliduvanni kryminal'nykh sprav pro roz-holoshennya derzhavnnoi tayemnytsi ta shlyakhy yikh vyrishennya v umovakh reformuvannya kryminalnoyi yustytysiyi Ukrayiny*. *Pytannya udoskonalennya diyal'nosti orhaniv diznannya ta dosudovoho slidstva v umovakh reformuvannya kryminal'noyi yustytysiyi Ukrayiny* [Problematic issues in the investigation of criminal cases on disclosure of state secrets and ways of their solution in the conditions of reforming the criminal justice of Ukraine]. *Proceedings of the Scientific and Practical Conference* (pp. 113-117). Kharkiv [in Ukrainian].
2. Belynskiy, R. N. (2008) *Yspolzovanye neprotsessual'noy ynformatsyy po uholovnym delam o nezakonnom poluchenyy u raz-hlashenny svedenyy, sostavlyayushchyykh kommercheskuyu taynu (dosudebnoe proyzvodstvo)* [Use of non-procedural information on criminal cases on illegal receipt and disclosure of information constituting a commercial secret (pre-trial proceedings)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
3. Ivashchenko, V. M. (2006) *Okremi polozhennya metodyky rozsliduvannya nezakonnoho zbyrannya ta roz-holoshennya komertsyynoyi tayemnytsi*. [Some provisions of the methodology for investigating the illegal collection and disclosure of commercial secrets]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 2, 50–58 [in Ukrainian].
4. Serbin, I. S. (2007) *Nezakonnoye sobiraniye svedeniy, sostavlyayushchikh kommercheskuyu taynu: kharakteristika lichnosti prestupnika* [Illegal collection of information constituting a commercial secret: characterization of the identity of the offender]. *Kriminalistika. Ekspertiza. Rozysk – Forensics. Expertise. Search: A collection of scientific articles*. (Vols. 1), (pp. 344-351). Saratov [in Russian].
5. Tkachuk, I. B. (2000). *Kommercheskaya tayna: organizatsiya zashchity, rassledovaniye posyagatelstv* [Commercial secret: organization of protection, investigation of encroachments]. Moscow: «Shchit-M» [in Russian]
6. Toporkov, A. A. (2016). *Krymynalystyka* [Criminology]. Moscow: Yustytysyya [in Russian].
7. Kurman, O. V. (2015) *Vidomosti, shcho stanovlyat komertsyynu tayemnytsyyu, yak predmet zlochynnoho posyahannya* [Information constituting commercial secret as the subject of a criminal offense]. *Pravo i suspil'stvo – Law and Society*, 5.2 (2), 177-181 [in Ukrainian].

8. *Nazarov, V. V. & Omelyanenko, H. M. (2005). Kryminalnyy protses Ukrayiny [Criminal Procedure of Ukraine]. Kyiv : Yurydychna dumka [in Ukrainian].*
9. *Shepitko, V. YU., Konovalova, V. O., Zhuravel V. A. (2006) Rozsliduvannya zlochyniv u sferi hospodarskoyi diyal'nosti: okremi kryminalistychni metodyky [Investigation of crimes in the field of economic activity: some forensic methods]. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].*
10. *Tyshchenko, V. V. (1996) Vyznachennya slidchykh zavdan ta napryamkiv yikh vyrishennya u spravakh pro koryslyvo-nasylnytski zlochyny [Determination of investigative tasks and directions of their solution in cases of mercenary-violent crimes]. Teoretychni ta praktychni problemy vykorystannya mozhyvostey kryminalistyky i sudovoyi ekspertyzy u rozkrytti i rozsliduvanni zlochyniv – Theoretical and practical problems of using the possibilities of criminology and forensic examination in the disclosure and investigation of crimes, (p.209). Kyiv : UAVS [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 31.01.2019.